

TÜRK HARF DEVRİMİNİN KÜLTÜREL TEMELLERİ

Tülin Arseven*

3 Kasım 1928’de Harf devrimi yapılmıştır. Böylece Latin Alfabesine dayalı ve Türkçenin ses sistemi dikkate alınarak bugün kullandığımız 29 harften oluşan alfabe, yazıda kullanılmaya başlanmıştır. Kısaca seslerin resimleri olarak tanımlayabileceğimiz harflerin oluşturduğu alfabenin değişimi kararı ve bunun uygulanması oldukça önemli bir hamledir. Bu kararın nedenleri, düşünsel yönü, kültürel zemini ve sonuçları üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Bu çalışmada Harf devriminin kültürel temelleri nitel araştırma yöntemleri ile incelenmiştir. Beş alt başlıktan oluşan çalışmanın ilk bölümünde dil, kültür ve yazı arasındaki ilişki ele alınmıştır. İkinci başlık altında Türkiye’de Harf devriminin hazırlık evresi; üçüncü başlıkta Harf devrimi hakkında yapılan tartışmalar üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Türk Harf devriminin Batı dünyasındaki yansımalarına beşinci ve son bölümde ise devrimin Türk edebiyatındaki etkilerine değinilmiştir.

1. Dil - Kültür -Yazı İlişkisi

İnsanın önce söz ile iletişim kurmayı öğrendiği, ardından yazıyı keşfettiği bilinen bir gerçektir. Bu, aslında bir arada yaşamanın doğurduğu bir sonuçtur. Kimi araştırmacıya göre dil, birey açısından, yalnız iletişimin değil, düşünmenin, toplumsal ve evrensel

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tarseven@akdeniz.edu.tr

gerçekliği algılamının da bir aracıdır. Bu nedenle toplumsal açıdan dili salt bir iletişim aracı olarak görmemek gerekir. Dil aynı zamanda kültürün simgelediği bir toplumsal düşünme sürecinin göstergesi ve anlatımıdır (Alkan: 1981, 47). Johannes Friedrich, eski çağ uygarlıklarının dillerine ve yazılarına ilişkin olarak yaptığı detaylı ve önemli çalışmasında kültür ile dil ve yazı arasındaki ilgiyi şöyle açıklarken 1500’lerde yeni kıtaların keşfinin getirdiği sonuçlara, Rönesans’ın başlamış olmasının insanoğlunun maddi ve manevi hayatına yeni bir şekil vermiş olmasına dikkati çeker. 1880’li yıllardan itibaren ortaya çıkan teknik gelişmelerin benzer bir etki yarattığını, doğa bilimleri alanında görülen köklü değişikliklere akıl disiplinlerinde de rastlanılmaya başlandığını belirtir. Friedrich’e göre bu çalışmalar Eskiçağ Bilimciliğine temel olmuş, Hint-Avrupa dil ailesi hakkında edinilen bilgilerle de Alman Eskiçağ araştırmaları ve yeryüzündeki tanınabilir bütün dil gruplarının sistematik bir şekilde sınıflandırılması ile geçerli bir dil inceleme bilimi ortaya çıkmıştır (Friedrich: 2000, 10). Claude Delmas da XV. Yüzyıl sonu XVI. yüzyılın başında Avrupa’da görülen bilimsel gelişmelerin getirilerine ve önemine vurgu yaptıktan sonra benzer bir yaklaşım ile şöyle der:

“(…) basılmış kitap, teknik bir başarıdan bambaşka bir şey olmuştur: Batı uygarlığının, temsilcilerinin dağınık düşüncelerini bir araya toplamak, araştırmacıların bireysel düşüncelerini hemen başka araştırmacılara iletmek yoluyla tüm geçerliğini sağlamak, ve yeni bir uyum yaratmak, bu yoldan eşsiz bir sızma ve yayılma gücüne sahip kılmak için elinde bulunduracağı araçların en güçlülerinden biri demektir kitap. Bu etki ne kadar sürede gelişmişti? XV inci yüzyılın ortalarına doğru Michelet’in Rönesans’a taktığı adla, bu düşünsel, ekonomik ve toplumsal altüst oluş döneminde başladı. Siyasal devrimlerle dile getirilen başka bir altüst oluş dönemine dek, sanat ve edebiyat yönünde bir devrim ile, romantizm ile sonuçlanan derin ekonomik ve toplumsal değişimler ortasında sürdü. Romantizm, endüstri proletaryasının kendi bilincine vardığı ve bir seçkinler toplumunun bir yığınlar toplumu karşısında silinmeye başladığı zamanda doğmuştu. O zaman kitabın yamabaşında gazete de etkinliğini benimsetti” (Delmas: 1973, 92).

Kitabı toplumsal yaşamda bu kadar önemli kılan ise, insanların kültürel yaşamlarına derinlemesine etki etmiş olmasıdır. Delmas, kabaca bir hesap yapar. 1450 ve 1500 yılları arasında basılmış çeşitli metinleri kapsayan tahminen 35 bin kitabın günümüze kadar ulaşabildiğini, her bir kitabın en az 500 nüsha basılmış olduğu varsayılsa 1500 yılından önce Avrupa’da 20 milyon civarında kitap bulunduğunu söyler. Matbaacılığın yayıldığı ülkelerin toplam nüfusunun 100 milyondan az olmasının bugün ile kıyaslandığında basılı kitap rakamlarının ne denli önem kazandığının anlaşılacağını belirtir. Okuryazarlık oranının ve kitaba erişimin Avrupa’da çeşitli sonuçlar doğurduğunu öne sürer. Ona göre kitap, İtalyan hümanizminin yayılmasını sağlaması, ölüme bakış açısının değişimi (ölümün semavi bir biçimde bir dünyadan başka bir uhrevi dünyaya geçmekten “insanca” ölüm kavramına yerini bırakması, buradan ölüm olgusuna bakışın laik bir karakter

kazanması ve ölümden yaşam özlemine kayılması, vb) gibi kültürel alanda birçok yeniliği doğurmuştur (Delmas: 1973, 93-95). Peter Burke ise konuya bir başka açıdan yaklaşır. Burke, tarihçilerin, yeniçağ başında Avrupa'nın sıradan insanların varlıklı olan azınlığının bir biçimde okuyabildiği sonucuna vardıklarını belirttikten sonra söz konusu insanların okuryazarlık oranlarının 1500 yılına göre 1800 yılında daha yüksek olduğunu söyler. Burke de Delmas gibi, 1500'li yıllardan 1800'lü yıllara gelindiğinde okuryazar oranının bir şekilde arttığı görüşündedir. Ancak Burke, zanaatkarların köylülere; erkeklerin kadınlara; Protestanların Katoliklere; Batı Avrupalıların Doğu Avrupalılara göre daha çok okuryazar oldukları iddiasında bulunur. Bu iddiaları için eldeki kanıtların kesin ama parça parça olduğu bilgisini de verir. Ona göre 16. Yüzyılın sonlarında Narbonne ve civarındaki taşrada yaşayan köylülerin %20'lik okuryazarlık oranına karşılık zanaatkarların %65'i okuma-yazma bilmektedir ve 17. Yüzyıl sonlarında Fransa bir bütün olarak ele alındığında, gelinlerin yaklaşık %14'ünün evlilik defterini imzalayabildiği görülmektedir. Gelinlerin okuma yazma oranı, damatlarınkinin yarısından bile azdır (%29). İskandinavlar, Hollandalılar ve Britanyalılar - tüm Batı Avrupa Protestanları – Yeniçağ başında Avrupa'daki en yüksek okuryazarlık oranına sahip iken, yetişkinlerin oranları 1850 Rusya'sında %10, İtalya ve İspanya'da %25, buna karşın İngiltere'de %70, İskoçya'da %80 ve İsveç'te %90 şeklindedir (Burke: 1996, 282).

Yukarıda çeşitli araştırmacılardan hareketle verilen bilgiler, okuryazar olmanın medeniyetin ilerlemesinde ne derece önemli bir görev gördüğüne tanıklık etmektedir. Toplumların ilerlemesi ile okuryazar oranları ve dolayısıyla da kullandıkları alfabe arasındaki ilgi dikkate ve üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Harf devrimi öncesinde Türkiye'de Arap alfabesine birkaç harf eklenmesiyle oluşturulmuş ve literatürde eski yazı ya da Osmanlıca şeklinde ifade edilen bir alfabe kullanılmaktaydı. Harf devrimi ile Osmanlıca yerini Latin alfabesine dayanan yeni bir alfabe bırakmıştır. Atatürk de okuryazar olmak ile medeni açıdan gelişme arasındaki ilgiye dikkat çekmiş; Harf devriminin kabul edildiği toplantıda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada “inkışafın ilk yapı taşı” ifadesiyle konunun önemine vurgu yapmıştır:

“Aziz Arkadaşlarım,

Her şeyden evvel her inkışafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel, büyük Türk milletine, onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır (Alkışlar)

Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. (Alkışlar) Basit bir tecrübe, Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır Büyük Millet Meclisinin kararıyla, Türk harflerinin katıyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır” (3 Kasım 1928 tarihli Resmî Gazete).

Medeniyet ile alfabe ve okuryazar olmak arasında böylesine önemli bir bağ olduğuna göre Harf devrimi öncesindeki yazı sistemini de incelemek doğru olacaktır. Osmanlıca'nın işaret sistemi olan Arap alfabesi üzerine yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı Arap alfabesinin kökenine ilişkindir. Araştırmacı Ahmet Uğur'a göre aslında bilim dünyasında Arap yazısı diye tanınan ve İslam'ı kabul eden milletlere Araplardan geçmiş olan yazının başlangıcı Arap kültürü değildir. Araplar aslında bu yazıyı, kültür bakımından sonradan Aramileşmiş bir kavim olan 'Nebatiler'den almıştır. Lut gölü çevresinde yaşamış olan Nebatilerin yazı hayatı, Hicaz Araplarından çok öncedir. En eskileri El Hicrâ'da bulunan (M. 267) Nebati kitabeleriyle Zebed'de bulunan (M. 512) Arap kitabeleri arasında yapılan karşılaştırmalar, Arap yazısının Nebati yazısından alındığını göstermektedir. Ancak Nebati yazısına örnek olmuş, Sina Yazısı denebilecek, bir yazı da Süryani-Arami yazısında, o da İrani yazı yoluyla, Fenike yazısına dayanmaktadır. Buradan hareketle Uğur, Arap yazısının esasları da Yunan ve Latin yazılarında olduğu gibi, FENİKE yazısına uzanıyor saptamasında bulunmaktadır. Uğur, Arap alfabesinin ilk iki harfiyle "Elif-ba" şeklinde anıldığını belirttiğinden sonra bunun Fenikelilerde ALAF, ALEPH, Süryanilerde ELAF, İbranilerde ALİF ve Yunanlılarda ALFA-ALPHA şeklinde olduğunu öne sürer. Ona göre harflerin şekilleri ve sesleri daha sonra milletlerin ses yapısı ve zevklerine göre değişmiştir (Uğur: 1994, 5). Uğur, İslamiyet'i kabul eden milletlerin, ortak medeniyetlerinin yanında bir de müşterek yazıları olduğunu; İslam'ın mukaddes kitabı olan Kur'an'ın Arap harfleriyle yazılmasından dolayı bu milletler arasında yazının da kutsal kabul edildiğini ve ortak bir din, kültür ve sanat yazısına dönüştüğünü belirtir. Ayrıca Uğur, Araplardan başka İranlıların, Türklerin, Afganlıların, Kuzey Afrika ülkeleri, Müslüman Hintliler ve Malezyalılar ile Müslüman milletler ve medeniyetler ile temasta olan başka dinlere mensup kimselerin de bu yazıyı kullandıklarını belirtir (Uğur: 1994, 5). Kökeni, ilk çıkış noktası ne olursa olsun, Osmanlı kültür dairesi için Osmanlıca, kaynağını Arap alfabesinden alan bir yazı sistemidir. Ancak Türkçenin ses yapısı dikkate alınarak Arap alfabesinde bulunmayan başka harfler de Osmanlıca'ya eklenmiştir. Kaynaklara göre diğer Türk lehçelerinin de edebî dillerinde yazı olarak Araplardan alınan ve geliştirilen harfler kullanılmıştır. Arap harfli Türk yazısı, bin sene kadar devam etmiş, çeşitli Türk ülkelerinde bu yazıyla on binlerce eser meydana getirilmiştir. Sağdan sola yazılan Osmanlıca 31 harften oluşmaktadır (Timurtaş: 1986, 1). Oysa Arap alfabesi 28 harflidir. Araştırmacılar uzun sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde kullanılmalarına rağmen, Osmanlıcada sessiz harflerin birkaç işaretle gösterilmesinin, sesli harflerin belirli işaretlerle ifade edilmesinin bazı güçlükleri ve yetersizlikleri de beraberinde getirdiğinin altını çizmektedir. Ayrıca harflerin başta, ortada, sonda değişik şekillerle yazılmasının bu güçlükleri daha da artırıp harf ve şekil çokluğuna yol açtığını belirtmektedirler (Ak, 2006, 9). Bu saptamalar, Arap harfli metinlerde karşılaşılan okuma ve yazma güçlüklerinin önemli nedenlerinin başında gelmektedir.

Osmanlıca ya da Arap harfli Türk yazısının kullanımında olduğu gibi öğretiminde de birtakım engeller görülmektedir. Araştırmacı İ. H. Aksoyak, *Osmanlı Türkçesi* başlıklı kitabının ön sözünde şöyle Osmanlı Türkçesini öğrenmede karşılaşılan en önemli engellerden biri olarak dilbilgisi terimlerindeki sorunu görür. Ona göre söz konusu

dil bilgisi terimleri Türkçe, Arapça ve Farsçanın dil bilgisi terimlerinin bütününden oluşmaktadır. Derslerde aynı kavram için birden fazla terim kullanılması öğrencilerin bu terimlerin karşılıklarını bulmaları için ayrı bir çaba sarf etmelerini gerektirmektedir ve sayfalar süren terimlerin bir anda öğrenilmesi de zaman alabilmektedir (Aksoyak, 2009: 5). Osmanlıca ya da bir diğer ifade ile Arap harfli Türk yazı sistemi hakkında yapılan pek çok araştırma ve bu konuya eğilen birçok araştırmacı bulunmaktadır. Ancak burada çalışmanın sınırlılıkları göz önüne alınarak pek azına değinilebilmiştir. Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu, bir milletin çok uzun bir süre kullandığı bir alfabeyle neden değiştirmek ihtiyacı duyduğudur. Bu soruya araştırmacı İsmail Doğan'ın bir saptaması, verilebilecek cevaplardan biri olarak kabul edilebilir. Doğan'a göre eğitimin bilime etki eden tarihî, felsefî ve toplumsal olmak üzere üç boyutu vardır ve günümüzde eğitimin insan ve toplum için ifade ettiği önemin bu noktada ortaya çıkıp gelişmesi, eğitim adına yapılanların sürekli toplumsal sonuçlara sahip oluşu ile ilgilidir. Bir toplumun gelişmişliği veya geri kalmışlığı ile o toplumun eğitim sistemi arasındaki güçlü bağ, konuyu kalkınma modellerinin de duyarlı olduğu meseleler arasına dahil etmektedir. İnsan davranışlarını, dolayısıyla insanı eğitim yolu ile değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi, kısaca sağlıklı kalkınmayı, başarmak mümkün değildir. O halde eğitim, sadece eğitilen kişiyi değil, eğitilen kişinin ailesinden başlayarak bütün bir toplumu etkilemektedir. Dolayısıyla istenen kalkınma hızının elde edilebilmesi için kalkınma ihtiyacının gerektirdiği nitelik ve sayıda insan yetiştirmek eğitim ve eğitim kurumlarına düşen bir görevdir (Doğan, 2002, 89-90). Bu noktada yazının dil ve kültür ile ilişkisine eğitim, kalkınma ve gelişmeye olan etkisini de eklemek gerekmektedir.

2. Türkiye'de Harf Devriminin Hazırlık Aşaması ve Gerçekleşmesi

Türkçenin yazılışını kolaylaştırmak için Arap-Fars alfabesinin değiştirilmesi gerektiği görüşü, ilk defa 1851 yılında Ahmet Cevdet tarafından ortaya atılır ve daha sonra birçok kişi bu sorunu çözmeye çalışır. Bu kişilerden biri olan Feth-Ali Ahunzade, 1863 yılında ünlü sesleri temsil eden yeni harflerin eklenmesini önerir. Meşrutiyet döneminde, bazı değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu gören aydınlar, Arapça harflerin ayrı ayrı yazılması, hiç değilse basılması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler. Böylece her harfin üç veya dört ayrı biçimi yüzünden bocalayan öğrenci ve dizgicilerin de işi kolaylaşmış olacaktır (Lewis, 1999, 253.) Yazımı kolaylaştırmak için Enver Paşa tarafından bir sistem tasarlanır. Savunma Bakanlığı'nın da desteği ile uzun zaman kullanılan bu sistem yanlışlarla doludur ve basılı kâğıttaki görüntüsü de hiç hoş değildir. Burada Arapça harflerin en son biçimleri kullanılmakta ve harfler birleştirilmeden yazılmaktadır. Sesiz harflerle ünlü harfler aynı hizada yazılmaktadır. Enver Paşa yazısı, ordu elifbası vb. adlarla anılan bu sistemin resmî olarak mı yoksa kendiliğinden mi terk edildiği bilinmemektedir. Ruşen Eşref'e göre Atatürk, bu uygulamanın iyi niyetli ama zamansız olduğu düşüncesindedir. Zamansızdır, çünkü savaştaki ordunun bazen ne yazdığı anlaşılmayan bir metne haberleşme esnasında ayıracak zamanı yoktur (Lewis, 1999, 253). Şemseddin Sami ile kardeşi Abdül Bey Türk dilinde olduğu gibi Arap alfabesini kullanan ve ana dilleri Arnavutça olanlar için, Latin ve Yunan harflerinden oluşan bir alfabe geliştirirler. Hüseyin Cahit "Arnavut Hurufatı" (20 Ocak 1910 tarihli

Tanın gazetesinde çıkan yazı) adlı makalesinde bu öncülüğü överek Türklerin de aynısını uygulamalarını önerir. Bu konuda fetva çıkarılmasını isteyen bir grup Arnavut vatandaşa ise, Kur'an'ın ayrı ayrı Arapça harflerle yazılmasının ve Müslüman okullarda Latin harflerinin öğretilmesinin şeriata aykırı olacağı cevabı verilir (Lewis, 1999, 254). 1914 yılı baharında, Kılıçzade Hakkı tarafından basılan ve *Hürriyet-i Fikriyye, Serbest Fikir* ve *Uhuvvet'i Fikriyye* adlarıyla bilinen haftalık dergide imzasız beş makale çıkar. Bu makalelerde Latin alfabesinin yavaş yavaş kullanıma geçirilmesinin ve bu değişimin gerekliliğinin kaçınılmaz olduğu savunulur (Lewis, 1999, 254) Atatürk 1918'de yaptığı konuşmalarda bu konuya değinir; 1922 yılında bir görüşmesinde Halide Edip'e bu konudaki bir değişikliğin sert önlemler gerektireceğini söyler. Atatürk Sofya'daki arkadaşı Madame Corinne'e Fransızca transkripsiyon ile mektuplar yazar ve bunlardan biri şöyledir: "İmtihan idilene insanin hère çualé moutlaka peke mouvafike djévabe vermesi mumqune olmaya bilire." (Lewis, 1999, 255) 28 Mayıs 1928'de büyük Millet Meclisi, resmî daire ve kuruluşlarda uluslararası rakamların kullanılmasını zorunlu kılan bir yasa çıkarır (Lewis, 1999, 255). Ardından Meclis'te kurulan bir komisyonda alfabe üzerinde çalışmalar başlar. Oluşturulan yeni alfabe, aynı yılın Ağustos ve Eylül aylarında Trakya ve İç Anadolu'da yapılan gezilerde halka tanıtılır (Lewis, 1999, 258). 8-25 Ekim 1928 tarihleri arasında tüm resmî görevliler yeni harflerin kullanımındaki uzmanlıklarını belirleyen bir sınavdan geçirilirler. Ardından 1 Kasım 1928'de kabul edilen bir yasa ile kamu ve özel kuruluşlardaki tüm yazışmalarda "Türkçe harfler" in kullanılması şart koşulur (Lewis, 1999, 260). 1928 yılının Ağustos ayında Atatürk, yeni harflerin öğrenilmesinin ve öğretilmesinin bir vatanseverlik ve milliyetperverlik meselesi; bir milletin yüzde onunun okuma yazma bilmesinin utanılacak bir durum olduğunu; tarihi iftiharlarla dolu bir milletin utanmak için yaratılmadığını söyler (Kocabaş, 2006, 351). 3 Kasım 1928'de de Harf devrimi gerçekleşir.

1 Ocak 1929'da halka yeni harflerle okuma yazma öğretmek için Millet Mektepleri açılır (Kocabaş, 2006, 353). Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen yazı kursuna paralel olarak, yurdun birçok yerinde halk dersaneleri açılır. Samsun'da Vali Kazım Paşa (Dirik) kara tahta başında memurlara ders vermeye başlar. İstanbul'da Darülfünun (Üniversite) çeşitli konferanslar düzenler. Muallimler Birliği kongre kararı olarak yeni harfleri benimses ve Maarif Vekâleti'ne yeni harflerle yazılmış bir dilekçe verir (Uğurlu, 2003, 30). Açılan Millet Mektepleri'nde kadın, erkek, yaşlı, genç herkese okuma yazma öğretilir, köyde ve kentte herkes bu imkândan yararlanır. En yakın arkadaşlarının bile şüpheyle karşıladığı bu güçlü atılım ile Atatürk'ün direnci, dayatması ve itişisi sonucu kısa sürede okuma yazma bilenler çoğalır (Kili, 1998, 198). Harf devrimi ve okuma-yazma seferberliği ile ülkede okur-yazar ve dolayısıyla da okur sayısı çoğalır, basılan kitap sayısında da artışlar sağlanır. İbrahim Müteferrika'nın ilk Türkçe kitabı (Vankulu Sözlüğü) bastığı 1729'dan 1928'e kadar geçen 199 yılda basılan kitapların toplamı, en iyimser tahminlere göre, '30.000' dolaylarındadır, buna karşın 1928-1938 yıllarında yani '10' yılda yayımlanan kitaplar '16.063'ü bulur (Turan, 1999, 58). Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığına atandığında ilk girişimi, bir Yayın (Neşriyat) Kongresi düzenlemek olur. 2 Mayıs 1939'da toplanan bu kongre, kitaba yani okumaya ve bilgiye dayanmayan bir bilimin, uygarlığın olamayacağı bilincine varıldığının göstergesidir (Turan, 1999,

58). Kimi araştırmacılara göre, geniş kitlelerce kolaylıkla benimsenen yeni konuşma ve yazı dili, eski seçkinlerin anlaşılmaz Osmanlıcasının yerine geçince, toplumsal ve siyasal demokratikleşmeye doğru önemli bir adım atılmış olur (Alkan, 1981, 49). Seçkinlerin anlaşılmaz Osmanlıcası ifadesi aslında harf sisteminden öte, imla sorunları ile yabancı dillerden sözcük alınması ve Arapça ve Farsçanın dilbilgisi kurallarının da kullanımıyla ortaya çıkan durumlara bir göndermedir.

3. Harf Devrimi zerine Tartışmalar

Harf devrimi, devrinde büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalardan biri devrimin temelsiz olduğu ve dünya üzerinde ilk defa bizde görüldüğü eleştirisidir. Araştırmacılara göre, Atatürk devrimleri içinde etkileri en büyük, hazırlık dönemi en uzun ve üzerinde aleyhte ve lehte tartışmaların en çok yapılı harf devrimi olmuştur. Bu devrime, Arap harfleri yerine alınan Latin harflerine, İnkılpı kadrolar ve yazarlar tarafından “Türk Harfleri” denildiği için hem bir “Milliyetçilik Projesi”, “batı kültüründe karar kılınması” denilerek, mazideki kültür ile ilişkiyi kesip ülkeye Avrupa kültürünü taşımayı esas aldığı için hem de “Medeniyetilik Projesi” denilmiştir (Kocabaş, 2006, 336). Aslında daha önce, Arap harfli yazının öğrenilmesinin zorluğunun eğitim sistemini olumsuz etkilediğinden hareketle Sultan Abdülhamit’in de Latin alfabesine geçilmesi görüşünü savunduğu ne sürülmektedir (Kocabaş, 2006, 340-341). Latin alfabesine geçilmesi konusu kamuoyunda geniş bir şekilde tartışılmıştır. Araştırmacı Süleyman Kocabaş’ın verdiği bilgiye göre Akşam gazetesi, yazar veya bilim adamı olan on altı kişi ile görüşerek Latin alfabesine geçilmesi hakkındaki görüşlerini soran bir anket yapar. Bu görüşme ve anket sonucuna göre on altı kişiden sadece  harf değişikliğini kabul edilebileceğini söylemiştir. Aralarında Halit Ziya (Uşaklığil), Velet Çelebi, Necip Asım, Ali Canip (Yöntem), İbrahim Alaattin (Gövsa), Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan’ın da bulunduğu bu kişiler, Latin alfabesinin alınmasına karşı çıkarlar (Kocabaş, 2006, 344). Harf devrimi konusunu basında en çok tartışan iki kişi vardır: Bunlardan ilki Giritli Ahmet Cevat (Emre) diğeri ise Prof. Avram Galanti’dir. Ahmet Cevat’ın yazdığı 18 makale ile Arap Harfli yazının Türkçenin ses yapısına uymadığı ve Latin harflerinin alınması gerektiğini savunduğu görülür. Buna karşılık Avram Galanti de muhalif gazetelerde çıkan 9 yazısı ile Latin Alfabesinin alınmasına karşı çıkar ve Arap harflerinin ilerlemeye engel olmadığı görüşünü savunur (Kocabaş, 2006, 348). Bu dönemde Latin alfabesine karşı olanların sunduğu argümanlar yeni alfabeyle birlikte imla ve okuma güçlüğü yaşanacağı, bunun da devlet hayatını felce uğratacağı; yüzyıllardır nesillerin nasıl yetişmişse bundan sonra da aynı şekilde yetişmesi gerektiği; kütüphaneler dolusu eserlerden faydalanılamaz hale gelineceği; limlerin bütün okuryazarların hece sınıfı çocuklarına döneceği ve böyle g bir durumun yaratılmasına gerek olmadığı şeklinde (Kocabaş, 2006, 350).

Harf devrimine ilişkin bir başka görüş ise, bu çalışmada yukarıdan beri değerlendirmelerine yer verilen Süleyman Kocabaş’ın araştırmada yer alır. Kocabaş’a göre okuma yazma ğretiminde Millet Mektepleri başarısız olmuştur. Araştırmacı bu konudaki iddiasını yabancı bir yazara atfen “*Bugünkü anlamda bir nevi Halk Eğitim Kursları olan Millet Mektepleri, Steinhau’sun değerlendirmesine göre ‘başarılı*

olmamıştı. ' 1927'de 1.1 milyon okuma yazma bilen varken bu 2.5 milyona çıkmıştı. Nüfusun 16 milyon civarında olduğu düşünülürse başarısızlık ortada idi." (Kocabaş, 2006, 353) sözleriyle dile getirir. Aynı yazısında Süleyman Kocabaş'ın Harf devrimiyle asıl amaçlananın Osmanlı-İslam geleneklerinden kurtulmak olduğu; bu değişimle birlikte Türk milletinin maziyle ilişkisi kesildiği bu nedenle de ileriye atılım yapılamadığı (Kocabaş, 2006, 357) iddiası, dikkat çekicidir. Bir başka araştırmacı Türker Alkan ise bir makalesinin sonuç bölümünde "*dilde yenileşme ve özleşmeyi, toplumsal-kültürel-siyasal gelişmemizin ve Atatürk devrimlerinin bütünü içinde yalnız olumlu değil, aynı zamanda zorunlu bir girişim olarak görmemiz gerektiği kanısındayım. Dilde özleşmenin kuşaklararası çatışmaya ve toplumsal-siyasal çalkantılara yol açtığı yolundaki savın hiçbir bilimsel temeli olduğunu sanmıyorum.*" (Alkan, 1981, 57) diyerek karşı tezi dile getirir. Dilde yenileşme, Harf devriminin sonuçlarından biridir. Tarihsel gelişimi hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler verdiği Harf devrimini eleştirirken Kocabaş, "*Böyle bir katliam hiçbir memleketin tarihinde yoktur.*" (Kocabaş, 2006, 356) ifadesine yer verir. Benzer bir görüş, İbrahim Alaattin Gövsa tarafından da öne sürülmüştür. Harf devrimine karşı olan Gövsa'nın tarihte böyle bir devrim olmadığı tezine karşılık araştırmacı Sabahattin Payzın, yazının tarihsel gelişimini anlatarak cevap oluşturur. Payzın bu durumu, insanların bir arada yaşamasına ve zekâlarının da gelişmeye başlaması ile birlikte iletişim ihtiyacının baş göstermiş olmasına bağlamaktadır. Doğal olarak başlangıçta el kol hareketleri ve garip sesler halinde gerçekleşen iletişim, sonraları, yörelere göre "dil" in (lisan) gelişimini sağlar. Sözlü iletişim çağı denilen bu dönem, belki 200.000 yıl sürmüştür. Payzın, bugün hâlâ Afrika, Güneydoğu Asya adaları (Gine, Borneo vb.), bazı Güney Amerika ülkeleri içinde bazı küçük ulusçukların henüz bu dönemde olduklarını ve yazı bilmediklerini ifade eder. Payzın'a göre tarih, insanların yaşlandıkça biriken bilgi, yetenek, masal ve hatta müzik bilgilerinin uçup gitmesini önlemek ve daha uzak kimseler ile iletişim kurabilmek için bazı işaretler kullandıkları dönemden başlatılır ki, bu günümüzden 6-7 bin yıl öncesine varabilmektedir. Bu bilgileri çocuklarına aktarabilmek için taş, balçığa, deriye, tahtaya, papiruslara bazı resimler halinde işler ve böylece ilk yazı örnekleri ortaya çıkar (Payzın, 1992, 1). Payzın, yazının Avrupa'daki tarihsel gelişimine de değinir. Latin yazısının Avrupa'da Gotik yazısı olarak süslü fakat okunuşu güç bir yazı olarak yayıldığını Gutenberg'in de kitaplarını bu yazı türü ile bastığını söyler. Okunmasında olduğu gibi yazılmasında da güçlükler arz eden bu yazı, bir tür kutsal yazı mahiyetindedir. Floransa'lı Nikkolo Nikkoli (Niccola Niccoli) bunun yerine, Litera antiqua adı verilen, din dışı eski metinlerin yayımı için daha basit bir yazı türü geliştirmiştir. Bu Gotica Humanica adı verilen yazı, önce yalnız İtalya'da kullanılırken, sonra Venedik'te daha da basitleştirilen matbaa yazısı olarak İTALIK yazı geliştirilir. İtalic dilinin yazısı demek olan bu yazı şekli, Gotik yazıyı önce İtalya'dan, sonra İngiltere'den (Anglosakson Gotik yazısını) ve diğer ülkelerden çıkarır. Gotik yazısı Almanya'da kalır. O da harpten sonra büsbütün kullanılamaz olur ve süsleme yazısı olarak kullanılagelmiştir. Doğal olarak her ulus kendi dilinin gerekleri olan sesli ve sessiz harfler için Latin ABC'sine eklentiler yapar. Payzın'a göre Türkiye'de de Batı'nın izlediği bu yola başvurulmuştur (Payzın, 1992, 20-21). Payzın yukarıdan beri saydığı örneklerden hareketle şöyle der: "*Bu örnekler bize İbrahim Alaettin (Gövsa) ve onun*

gibi 'tarihte böyle bir devrim olmamıştır!' savlarına karşı yeter örneklerdir." (Payzın, 1992, 21) Payzın, yazının sadece Avrupa'daki gelişim seyirinden değil, Türklerde tarih boyunca görülen yazı değişiminden de söz eder. Alfabe değiştirmenin Türk tarihinde ilk kez olmadığını belirtir. Ona göre Yenisey yazıtlarında görülen Yenisey yazısının kullanılmaya başlandığı tarih bilinmemektedir. Ancak ondan sonra yazı değişimine gidilerek Göktürk alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Orhun Abidelerinde Türkçenin yanı sıra Çincenin de yer aldığını söyleyen Payzın, sonraki dönemlerde bu bölgede Uygur, Mani ve Türk Brahmi olmak üzere üç tür yazının yayılmaya başladığının izlendiğini öne sürer. Bunlardan başka Batı Türklerinden olan Kumanların, Macaristan'da Nagy-Szent Miklos'ta bulunan Peçenek (eski Kuman) ABC'si denilen eski Macar yazısının da bulunduğunu söyler. Bu yazının Sümer linear yazısından kaynaklandığının ileri sürüldüğünü belirten Payzın, bunun Macaristan'ın da sonradan alfabe değiştirerek Latin yazısına geçtiğinin göstergesi olduğunu ifade eder (Payzın, 1992, 21).

Ahmet Bican Ercilasun'a göre de Türkler tarih boyunca beş büyük alfabe kullanmışlardır. 7. Yüzyıldan beri metinleri takip edilebilen Orhun Abidesi ilk Türk alfabesidir ve Uygurlar arasında da bir süre kullanılan bu alfabe, sahasını daraltarak 10. Yüzyıla değin devam etmiştir. İkinci Türk alfabesi, 8. ila 15. Yüzyıllar arasında kullanılan Soğdak menşe'li Uygur Alfabesidir. Türklerin kullandığı üçüncü büyük alfabe ise Arap harflerine dayanan ve Türklerin Müslüman olmalarıyla kullanılmaya başlayan Türk alfabesidir ki yaklaşık 10 asır boyunca bütün Türk dünyasında kullanılmıştır. Türklerin kullandığı diğer iki alfabeden ilki Türkiye Türklerinin 1928 yılından beri kullandığı Latin menşeli Türk alfabesi iken diğeri ve beşincisi ise Sovyetler Birliği dağılmadan önce bu birliğin parçası olan Türklerin kullandığı Kiril alfabesidir (Ercilasun, 1993, IX-X). Araştırmacı Mehmet Serhat Yılmaz ise Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabeler ile ilgili olarak şu saptamayı yapmaktadır:

"Türk tarihinin ilk döneminde runik bir yazı olan Göktürk alfabesi, Soğd yazısından geliştirilmiş olan Uygur alfabesi, Aramî yazısının Estrangelo kolundan türetilen Mani yazısı, bir çeşit hece yazısı olan Brahma yazısı kullanılmıştır Ayrıca çok az da olsa Süryani, Ermeni, Rum, Soğd, Tibet ve Çin yazıları kullanılmış olmakla birlikte Türk tarihinin ikinci devresinde Arap, Latin ve Slav alfabeleri kullanılmıştır Bütün bu alfabeler içerisinde Türklerin genel ve millî alfabesi durumuna gelen ve yaygın olarak kullanılanlar ise Göktürk, Uygur, Arap ve Latin alfabeleri olmuştur " (Yılmaz, 2009, 3)

Alfabe değişimi farklı nedenlere dayanmakla birlikte diğer Türk topluluklarında da görülen bir durumdur. Araştırmacı Ahmet Tacemen'e göre I. Dünya Savaşı sonrasında Rusya hakimiyeti altındaki topraklarda yaşayan Türkler, Rusların baskısı altında kalarak alfabe değişikliğine gitmişlerdir. Tacemen Tatarların, Kazakların, Özbeklerin, Türkmenlerin ve diğerlerinin, Türkleştirdikleri Arap asıllı alfabelerinin yerine önce Latin alfabesi verildiğini (Tacemen, 1994, 2); ardından 1936 yılından itibaren de Latin alfabesini bırakıp Kiril alfabesi kullanmaya zorlandıklarını belirtir (Tacemen, 1994, 72-73). Tacemen'in Rus egemenliğindeki Türklerin alfabe değiştirmeleri konusunu

irdelediği kitabında öne sürdüğü tez, bu durumun Sovyetler Birliği topraklarında yaşayan Türklerin bir ihtiyaca istinaden olmaktan çok, Rusların izlediği Türkleri asimile etme politikasından ileri geldiğidir.

Zaman zaman alfabe üzerine dikkatlerin toplandığı görülmektedir. Ancak bunlarda amaç, Harf devrimini tartışmak değil, daha çok yazı dilinin kullanımında görülen birtakım sıkıntıları ve bunlara ilişkin çözüm önerilerini dile getirmektir. Sözgelimi Hasan Eren, Arap alfabesi kullanıldığı dönemde de Latin alfabesine geçildikten sonra da yabancı kişi adlarının orijinal yazımına uygun olmayarak okunuşuna göre yazıldığı konusunu gündeme getirir. Ona göre yabancı kişilerin adlarının okunuşuna göre yazılması doğru değildir. Çünkü Shakespeare yerine Şekspir yazılınca bu yazım, yabancı birinde karşılığını bulmamaktadır. Yabancı kişi adlarının yanı sıra Avrupa ülkelerinin yer adlarının yazımı da benzer olarak sorun yaratmaktadır. Coğrafi adların yazımının uluslar arası bir sorun olduğunu söyleyen Eren, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Coğrafi Adların Standardizasyonu Komisyonu'nun bu alandaki sorunları çözmek amacıyla 1971 yılında Cenevre'de bir toplantı yaptığını belirtir. Bu toplantının gündeminde Latin alfabesini kullanan ülkelerin coğrafi adlarının yer aldığını, bu konudaki tartışmaların uzun sürmediğini, komisyonun Latin alfabesini kullanan ülkelerin coğrafi adlarının olduğu gibi kalmasını kabul ettiğini söyler. Avrupa ülkelerinin bir bölümünde Latin alfabesine teknik nedenlerden dolayı birtakım diacritique işaretler eklendiğini, bunun da göz ardı edilebileceği kararının çıktığını öne sürer (Eren, 2004, 341). Eren'in bu açıklaması Latin alfabesinin kullanımının birçok ülkede birtakım sorunlar yaratabildiğini, bu konuda Birleşmiş Milletlerin de çalışmalar yapmış olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Batılıların Gözüyle Harf Devrimi

Harf devriminin gerçekleştiği dönemde Türkiye'de tartışmalar yaşanırken, Batılı aydınların da bu konuda görüşlerini açıkladıkları görülür. Ancak Türkiye'deki bazı aydınların tersine olarak harf devrimi, Batı'da olumlu karşılanmıştır. Thomas Vaidis, "Osmanlı Türkiyesi zamanında, Türk dili için yazı yerine kullanılan tuhaf birtakım Arapça işaretler öğrenilirdi. Bu acaip yazıyı Türkler'in arasında bulunan Avrupalılar'dan okuyabilenlerin sayısının, yüzü bulabildiği bile şüphelidir." (Vaidis, 2002, 159) der. Vaidis'e göre Osmanlıca nedeniyle Türkiye'nin kendi sınırları içinde kalmaya ve dış dünya ile yazı bakımından ilişki kuramamaya mahkum olmuştur. Vaidis, Atatürk'ün Harf devrimi ile birlikte iki yönlü bir dil reformunu gerçekleştirdiğini, Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabul edildiğini, Latineden doğma dillerde bulunmayan bazı bağlar, sesliler ve işaretler ekleyerek Türkçenin bütün ihtiyaçlarını karşılayan bir Türk alfabesini oluşturduğunu söyler (Vaidis: 2002, 159-160). Vaidis, gece okullarının açılıp okul çağı dışındaki halkın da okuma yazma öğrenmesi için yapılan çalışmalardan ve Türk dilinin diğer dillerin arasındaki yerinin irdelenmesinden, büyük dil teorilerinin incelemesinden söz eder. Vaidis çok büyük sıfatlarıyla tanımladığı dil çalışmalarını, heyecan verici bulur (Vaidis: 2002, 160). Ona göre Mustafa Kemal'in eğitim konusundaki heyecanı harikalar yaratmıştır. Cumhuriyet, kendisine temel amaç olarak lâik eğitimi kabul etmiş ve bütün Türkler için çocuklarını okula gönderme zorunluluğunu koymuştur. Latin alfabesinin kabul edilmesi eğitime çok yardımcı olmuştur. Bu şekilde, ne uzun bir eğitim devresini

geçirme zorunluluğu kalmıştır, ne de eskiden Arap harflerinde olduğu gibi, yazı ve dilin öğrenilmesinde birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır (Vaidis, 2002, 162). Kurtuluş Savaşı'nı "ihtilal" sözcüğüyle ifade eden Vaidis, "Türkiye'nin her tarafında ihtilâlden sonra binlerce okul yapıldı. Bu sayede köyler de okullara kavuşmaya başladı. Bu okullar, öğretim görevinden başka birer uyarlık merkezi olma görevini de karşılamaktadırlar" (Vaidis: 2002, 163) saptamasında bulunur.

G. L. Lewis'e göre ise Atatürk'ün dil devrimine katkısı iki yönlü olmuştur: 1928'de yeni alfabe getirmesi ve altmış yaşından genç ve özel olarak dilbilimi çalışmaları yapmamış Türkler için anlaşılabilir olan sözcüklerin değiştirilmesidir (Lewis: 1999, 251). Lewis'e göre Osmanlıcada Arapça harflerle yazılan saf Türkçe sözcükler bile Türkler tarafından neredeyse anlaşılammaktadır ve bu durumda nasıl okunacakları bilinen Arapça eşanlamlı sözcüklerin mümkün olduğunca sık kullanılması tercih edilmektedir. Oysa Yeni Türk alfabesi, kusursuz olmamakla birlikte, Türk dilinin yazımında şimdiye kadar kullanılan alfabelerin en uygunudur. Okuma yazma bilenlerin oranının 1924 yılında %9'dan, 1975 yılında %60'a yükselmesinde bu değişikliğin büyük bir katkısı olduğu kesindir. İşte bu nedenden ötürü Atatürk'e saygı ve hayranlık duyulmalıdır (Lewis, 1999, 252). AnaBritannica'ya göre de 1935 yılında okuryazarlık oranı yüzde 25'e yükselmiş, Harf devrimiyle birlikte yalnızca eğitim alanında değil yayıncılık ve buna başka alanlarda da gözle görülür ilerlemeler olmuştur (AnaBritannica: 1986, 391). Bu alanların başında eğitim, tarih, dil ve edebiyat gelir.

5. Harf Devriminin Cumhuriyet Dönemi Edebiyatına Yansımaları:

Harf devriminin edebiyata etkisi önemlidir ve üzerinde durulmaya değer niteliktedir. Devrim ile birlikte okuryazar oranının artması edebî eserlerin ve sanatçıların daha büyük kitlelere ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak harf devrimi, sadece bir sesin yazıda kullanılan resminin değişmesi olarak kalmamış ardından dil devrimini de getirmiştir. Kimi araştırmacılara göre harf devrimi, Cumhuriyetçi devrimlerin tarih ve dil sorunlarındaki aşamalarının kapılarını açmıştır. Osmanlıcadan kaynaklı dil yetersizliklerinin, kavram-anlam karışıklıklarının özellikle siyasal ve yasal gelişmelerde ne denli yanılmalara yol açtığını *Türkiye'de Çağdaşlaşma* adlı kitabında birçok örnekle irdeleyen Niyazi Berkes, ulusal bir toplumsal bilinçlenmede dilin önemine vurgu yapmıştır. Berkes'e göre dil, toplumun değişen koşullara bilinçli olarak uymasını sağlamak için şart olan anlaşma olanağı sağlayan en önemli güçtür (Berkes: 2002, 550). Harf devriminin Türk dili üzerinde yarattığı en önemli etki dil devriminin gerçekleşmesine zemin hazırlamış olmasıdır. Şükran Kurdakul, harf devrimi sonrası gelişmeleri şu sözlerle aktarır:

"Abecenin değişmesinden sonra ilk çalışmalar 'Dil Encümeni'nce yürütüldü. Temmuz 1932'de Samih Rifat (Başkan), Ruşen Eşref (Ünaydın), Celâl Sahir (Erozan), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Gazi Mustafa Paşa'nın buyruğu ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni (Türk Dil Kurumu) kurdular Aynı yıl Dolmabahçe Sarayında (5 Ekim-15 Ekim) toplanan kurultaya Halit Ziya (Uşaklıgil), Hüseyin Cahit (Yalçın) gibi Edebiyat-ı Cedide'ciler;

Mehmet Emin (Yurdakul), Ali Canip (Yöntem), Falih Rıfkı (Atay) gibi 'milli edebiyat' akımına bağlı düşün ve edebiyat adamları katıldı. Dilin yabancı sözcük ve tamlamalardan arındırılmasını hazırlayacak çalışmalar arasında Büyük Türkçe Ana Sözlük'le birlikte 'lehçeler sözlüğü' hazırlanması, değişik yörelerde 'derleme kurulları' oluşturulması öngörüldü.” (Kurdakul: 1992, 31).

Harf devrimi, edebiyat tarihimizde Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı olarak andlandırdığımız dönemden çok önce edebiyat sahasında farklı anlayışlarla var olan Celal Sahir, Halit Ziya Uşaklıgil gibi önemli edebiyatçıların da katıldığı dilde sadeleşme çalışmaları için adım olmuştur. Bundan sonraki adımı Seyit Kemal Karaalioğlu, Cumhuriyetten bugüne gelen edebiyatımız önce dilde, sonra türde değişmeye uğramıştır ve Atatürk'ün devrimleri geniş ölçüde edebiyatımızı etkilemiştir, şeklinde ifade eder. Ona göre, kalıplaşmış görüşlere karşın, düşünce özgürlüğü, toplumu gerçekçiliğe yöneltmiş ve halkla bütünleşen bir senteze gidilmiştir. Ulusal edebiyatla halk edebiyatı kaynaşmış, Tanzimat Döneminde Şinasi ile başlayan gazeteciliğimiz büyük bir gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin ilânından sonra bütün kurumlar gibi Türk edebiyatı da yeni bir ruh kazanmış, Türkiye’de modern edebiyatın temeli atılmıştır. Böylece Dünya edebiyatları düzeyine çıkma olanakları hızlanmış, Türk edebiyatı, Türk halkının ortak sesi olmaya başlamıştır (Karaalioğlu: 1985, 14). Cumhuriyet’in ilanından sonra liselere edebiyat tarihi dersleri konulmuştur. Başlangıçta nazım-nesir hakkında, söz sanatları üzerine, edebiyat türleri için gerekli bilgiler verilerek Türk edebiyatının gelişimi tarihsel aşamalarına göre bölünmüştür. 1928 Harf devriminden sonra aynı ilkeler korunmakla birlikte edebiyat derslerinin edebî metinlerin örnekliliğinde yapılması tavsiye edilmiştir (Mutluay, 1969, 11). Harf devriminin doğal sonuçlarından biri olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersinin öğretim programında değişiklik yapılmıştır. Benzer olarak diğer öğretim programlarında da değişiklikler yapılmıştır. Ş. Kurdakul’a göre ve onun ifadesiyle devrim, “*eskinin de kendini yenileme zorunluluğunu duyduğu bu evrede alışılmamışlığın yarattığı yapaylıklara karşın*” ilk on yıl yetişen kuşaklar üzerinde olumlu etkiler yapmıştır. Kurdakul, özellikle orta dereceli okullarda cebir, geometri, fizik, tabiat bilgisi, coğrafya kitaplarının Osmanlıca sözlük ve deyimlerden arındırılmasını önemli bir aşama olarak görür; haber ve edebiyat dilindeki değişmelerin halk yığınlarının da benimsendiğine dikkat çeker (Kurdakul, 1992, 32). Rauf Mutluay ise Harf devriminin bir başka önemli yönüne değinir. Ona göre Cumhuriyetin halkçı eğitimi, öğretim olanaklarını artırması, iller ve ilçeler çevrelerinde okul-basın-Halkevi gibi kültür kurumlarının çoğalması, okuma ve yetişme olanaklarının yaygınlaşması, Harf devrimi ve baskı tekniğinin gelişmesi her toplumsal kattan yetişen insan zenginliğiyle, edebiyatı bir aydınlık azınlığın tekelinden çıkarıp, halklaştırmıştır (Mutluay, 1969, 161). H. Sazyek’e göre ise devrimlerin bir birikim oluşturarak hayatı bütüncül bir kapsayışla etkilemeye başladığı 1920’li yılların sonlarından itibaren memleket şiiri de “*inkılâp edebiyatı*”na dönüşüp içerik merkezine devrimleri ve Atatürk’ü almaya yönelmiştir (Sazyek: 2007, 29).

Harf devrimi-edebiyat ilişkisi noktasında en büyük eleştirinin halk ile Osmanlıca

metinlerle yazılmış edebiyat eserleri arasındaki bağın koparılması noktasında geldiği görülür. Bu konuda Ahmet Oktay, Harf devriminden sonra eski metinler ve edebiyatla meydana gelen aralığa rağmen harf ve onu izleyen dil devrimi, 17 Şubat 1923 tarihli İzmir İktisat Kongresinde Harf devriminin memleketi “herc ü merce” götüreceğini iddia eden, Kazım Karabekir’in öngördüğü gibi büyük bir felakete, bir faciaya yol açmadığını belirtir. Ona göre Harf devriminin ardından gelen dil devrimi, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması ve bu kurumun başlattığı çalışmalar ile Türkçe; yazarlarının, düşünürlerinin elinde bugün ulaştığı noktaya gelmiştir (Oktay: 1993, 19). Geçekte Harf devrimi aslında sadece bir alfabe değişimi, - alfabe seslerin resimlerinin toplamı olduğuna göre- bir görsel değişim değildir. Hayatın birçok alanına etki eden önemli bir durumdur. Edebiyatta da bunun yansımaları görünür. Kimi zaman da edebiyatın yaşama yön vermesi söz konusu olur. İnci Enginün, Harf devrimi sonrası toplumsal ve kültürel durumu “1925’te Faruk Nafiz Çamlıbel’in yazdığı *Canavar oyununun etkisi yıllarca devam etmiştir Eğitim köylülere ulaşması, köylü gençlerin yetişmesine, bunların arasında eli kalem tutanların kendi köyleriyle ilgili eserler yazmalarına yol açmıştır; özellikle roman ve hikayeden oluşan bir yığın tutan bu eserler 1950 sonrası edebiyatımızda “köy edebiyatı” adıyla anılmaktadır*” (Enginün: 2003, 284) sözleriyle dile getirir.

Sonuç olarak, 3 Kasım 1928’de kanunlaşan harf devrimi acele ile düşünmeden ve tartışılmadan alınmış bir karar değildir. Cumhuriyet’in ilanından beş yıl gibi kısa bir süre sonra çıkan bu kanunun aslında tartışma zemininin çok daha eski dönemlere, 1850’li yıllara kadar uzandığı görülmektedir. Eski yazı ya da Arap harfli yazı olarak da ifade edilen Osmanlıca’nın Türkçenin ses yapısına uymadığı gibi yazı dili ile konuşma dili arasında da farklılıklar oluşturduğu, bu durumun imlada büyük sorunlar yarattığı konusunun farklı dönemlerde, benzer biçimde birçok kişi tarafından dile getirildiği belirlenmiştir. Konunun tartışmaya açıldığı, mevcut Arap harfli alfabenin Türkçenin fonetik yapısına göre yeniden düzenlenmesi düşüncesinin de gözden geçirildiği, ancak bu çözüm önerisi ile imla sorununun aşamadığı anlaşılmaktadır. Alfabe değiştirme kararı, Türklerin tarihleri boyunca daha önce de aldıkları ve uyguladıkları bilinmektedir. Harf devriminin ardından okuma yazma seferberliği ilan edilip açılan Millet Mektepleri aracılığıyla okuryazar oranının hızla yükseldiği yerli ve yabancı kaynaklarca belirtilmiştir. Lise öğretim programlarında da Harf devrimi esas alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Harf devrimi, ardından dil devrimini de getirmiş, yazı ve konuşma diline mâl olmamış Arapça ve Farsça sözcükler ve tamlamalardan Türkçe arındırılmaya çalışılmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk dil Kurumu) açılarak Türk Dili bilimsel olarak araştırılıp incelenmeye başlanmıştır. Halk ile edebiyat arasındaki kopukluk ortadan kalkmıştır. Harf devrimi toplum, eğitim, dil ve edebiyat arasındaki girift ilişkiyle oluşan kültürel dokuda önemli bir işlev görmüştür.

KAYNAKÇA:

- Ak, C. (2006). **Osmanlıca**. 3. Baskı. Ankara: Nobel Yay.
- Aksoyak, İ. H. (2009). **Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı**. 3. Baskı. Ankara: Grafiker Yay.
- Alkan, T. (1981). “Siyasal Toplumlaşma ve Dil”. **Atatürk’ün Yolunda Türk Dil Devrimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi Cilt 10**. (1986). “Harf Devrimi”. İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri.
- Berkes, N. (2002). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**. 2. Baskı. Yayına haz.: Ahmet Kuyaş. İstanbul: YKY.
- Burke, P. (1996). **Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü**. Çev.: Göktuğ Aslan. İstanbul: İmge Yay.
- Delmas, C. (1973). **Avrupa Uygarlık Tarihi**. Çev.: Nihal Önel. İstanbul: Varlık.
- Doğan, İ. (2002). **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları İnsan Haklarının Kültürel Temelleri**. 3. Baskı. Ankara: Pegem A Yay.
- Enginün, İ. (2003). **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı**. 4. Baskı. İstanbul: Dergâh.
- Ercilasun, A. B. (1993). **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Eren, H. (Ekim 2004). “Şekspir’den Shakespear’e”. **Türk Dili**, Sayı: 634. Ankara: TDK.
- Friedrich, J. (2000). **Kayıp Yazılar ve Diller**. Çev.: Recai Tekoğlu. İstanbul: Kanaat Yay.
- Güler, A., Akgül, (2008). **Atatürk’ün Düşünce Dünyası**. 2. Baskı. Ankara: Berikan Yay.
- Karaalioğlu, K. (1985). **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi Cilt 3**. İstanbul: İnkılâb Kitabevi.
- Kili, (1998). **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**. Ankara: İş Bankası Yay.
- Kocabaş, (2006). **Atatürk ve İnkılaplar Dönemi 1923-1938**. Kayseri: Vatan Yay.
- Kurdakul, Ş. (1992). **Çağdaş Türk Edebiyatı 3 -Cumhuriyet Dönemi 1 / Şiir**. Genişletilmiş 2. Baskı. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Lewis, G. L. (1999). “Türk Cumhuriyet’inde Bir Uygarlık Ögesi Olarak Atatürk’ün Dil Devrimi”. **Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi**. Yayına Hazırlayan: Jacop M. Landau. İstanbul: Sarmal Yay.
- Mutluay, R. (1969). **100 Soruda Türk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Oktay, A. (1993). **Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Payzın, (1992). **Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum**. İzmir: Doğruluk Matbaacılık.
- T.C. Resmî Gazete** (3 Kasım 1928) www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1030.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1030.pdf (07.02.2017)
- Sazyek, H. (2007). “Şiir 1920-1950”. **Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tacemen, A. (1994). **Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerinin Değiştirilmeleri 1769-1940**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- Timurtaş, F. K. (1986). **Osmanlı Türkçesine Giriş**. 8. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

- Turan, Ş. (1999). **Türk Devrim Tarihi 4 (Birinci Bölüm) Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950)**. İstanbul: Bilgi Yay.
- Uğur, A. (1994). **Epigrafi ve Paleografi (Osmanlıca Tarihî Metinler)**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- Uğurlu, N. (2003). **Atatürk ve Türk Devrimi**. İstanbul: Örgün Yay.
- Vaidis, Thoma Ath. (2002). **Bir Yunanlı Gazeteci Gözle Atatürk**. 2. Baskı. Çev.: Elanur Bahar. İstanbul: Kum Saati Yay.
- Yılmaz, M. (2009). **Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)**. Ankara: Berikan Yay.

ÖZET

TÜRK HARF DEVRİMİNİN KÜLTÜREL TEMELLERİ

Harf, dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlerdir. Bu işaretlerin, kullanıldığı dilin seslerini en iyi ve doğru biçimde göstermesi beklenir. Aynı zamanda alfabenin kolay okunur ve yazılır olması arzu edilir. Çünkü alfabenin kolay öğrenilmesi, doğru yazılıp okunabilmesi eğitimde ve toplumsal yaşamda büyük önem arz etmektedir. Çünkü eğitim ile gelişme, çağdaşlaşma ve toplumsal refah arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle de 3 Kasım 1928'de gerçekleşen Türk Harf devrimi nedenleri ve sonuçları itibarıyla Atatürk devrimleri içinde ayrı ve önemli bir yere sahiptir. Harf devrimi ile kaynağını Arap alfabesinden alan Osmanlıcanın kullanımından vazgeçilmiş, onun yerine Latin alfabesi esas alınarak oluşturulan Türk alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Türk Harf devriminin nedenleri ve sonuçları, devrim öncesi ve sonrası yapılan tartışmalar ile yeni yazı sistemine geçilmesinin Türk edebiyatına olan etkileri ele alınmıştır. Harf devriminin düşünsel yönü, kültürel zemini ve sonuçları nitel araştırma yöntemleri ile ve geniş bir çerçeveden incelenmiştir. Beş alt başlıktan oluşan bu çalışmada ilk olarak dil, kültür ve yazı arasındaki ilişki dikkatlere sunulmuştur. İkinci olarak Harf devriminin hazırlık süreci çeşitli kaynaklardan hareketle ele alınmış; üçüncü başlıkta Harf devrimi hakkında yapılan tartışmalar üzerinde durulmuştur. Türk Harf devriminin Batı dünyasındaki yansımalarına dördüncü alt başlıkta yer verilmiştir. Son bölümde ise Harf devrimin Türk edebiyatına olan etkilerine kısaca değinilmiştir. Bu başlıkların her biri ayrı bir araştırma konusu olabilecek niteliktedir. Bu çalışmanın amacı nedenleri, gerçekleşmesi ve sonuçları noktasında Harf devriminin kültürel zeminini genel bir bakış ile araştırmacıların dikkatlerine sunmaktır.

Anahtar sözcükler: Atatürk, harf, devrim, kültür, alfabe

ABSTRACT

CULTURAL FOUNDATIONS OF THE TURKISH ALPHABET REFORM

A letter is a sign that symbolises a sound in a language and forms the alphabet. These signs are expected to show the sounds of their language correctly and accurately. It is also desired of the alphabet to be easily written and read; because it is very important in social life and education that the alphabet is easy to be learnt and used correctly; for education is closely related to development, modernisation and social prosperity. Therefore, the Alphabet reform, which took place on 3 November 1928, has a special place and importance amongst Atatürk's revolutions considering its reasons and consequence. With the Alphabet reform, the Ottoman language which takes its source from Arabic was abandoned and the Turkish alphabet, created with modification of Latin alphabet, took its place. In this article, reasons and consequences of the Alphabet reform, discussions that took place after it and its effects to literature have been studied. The intellectual side, cultural basis and the consequences of the Alphabet reform have been studied with the qualitative examination methods from a wide point of view. This study consist of five parts: In the first part the relation between language, culture and writing is stated; in the second part the preparation process of the reform has been studied based on several sources; in the third part the discussions about the reform have been examined; fourth part is about the reflections of the alphabet reform in the western world and in the last part, the effects of the reform on Turkish literature have been briefly stated. All of these parts can separately be a subject of a research. The goal of this research is to present the researchers with the cultural basis of the alphabet reform on its reasons, the way it took place and its results through a wide point of view.

Keywords: Atatürk, letter, reform, culture, alphabet